

УДК: 159.94

orcid.org/0000-0002-5951-2196

orcid.org/0000-0002-6733-7359

doi.org/10.5281/zenodo.888802

Т.Б. Хомуленко, К.М. Родіна
Національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків

РОЛЬ ІМАГІНАЦІЇ У ФУНКЦІОНУВАННІ ІНТРАЦЕПТИВНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті представлено характеристику методів діагностики здатності до імагінації та інтрацептивної чутливості. Експериментально-інтроспективна методика діагностики здатності до імагінації спрямована на вивчення таких параметрів можливості створення образів уяви, як легкість, яскравість, деталізованість, динамічність, контакт та сенсорність. Модифікована методика діагностики інтрацептивної чутливості надає можливість дослідження варіативності відчуттів у стані здоров'я та хвороби. У статті подано психометричні характеристики розроблених методик та стимульний матеріал.

Ключові слова: здатність до імагінації, інтрацептивна чутливість, психодіагностика.

Т.Б. Хомуленко, Е.Н. Родина Е.Н.

РОЛЬ ИМАГИНАЦИИ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ ИНТРАЦЕПТИВНОЙ ЧУВСТВИТЕЛЬНОСТИ ЛИЧНОСТИ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

В статье представлена характеристика методов диагностики способности к имажинации и интрацептивной чувствительности. Экспериментально-интрацептивная методика диагностики способности к имажинации направлена на изучение таких параметров возможности создания образов воображения, как легкость, яркость, детализированность, динамичность, контакт, сенсорность. Модифицированная методика диагностики интрацептивной чувствительности дает возможность исследования вариативности ощущений в состоянии здоровья и болезни. В статье даны психометрические характеристики разработанных методик и стимульный материал.

Ключевые слова: способность к имажинации, интрацептивная чувствительность, психодиагностика.

T.B. Khomulenko, K.I. Rodina

THE ROLE OF IMAGINATION IN THE FUNCTIONING OF THE INTRA- CEPTUAL SENSITIVITY OF THE PERSONALITY IN ADOLESCENCE

The article presents the characteristics of methods for diagnosing the ability to imagine and intraceptual sensitivity. The experimental intraspection method of diagnosing

the ability to imagine is aimed at studying such parameters of the possibility of creating images of imagination, such as lightness, brightness, detail, dynamism, contact, sensory. The modified diagnostic technique for intraceptual sensitivity provides an opportunity to study the variability of sensations in a state of health and illness. The article gives the psychometric characteristics of the developed techniques and stimulating material.

Keywords: imagination ability, intraceptual sensitivity, psychodiagnostics.

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження обумовлена обмеженням сучасного діагностичного інструментарію методами вивчення особливостей здатності до імагінації та інтрацептивної чутливості.

Міра наукової розробки проблеми. Аналіз методів дослідження мисленневих образів як форми невербального мислення, нейропсихологічні механізми яких локалізовані у правій півкулі, є евристично плідним для визначення шляхів та засобів діагностики здатності до імагінації. В психології виділяються такі концептуальні підходи для характеристики мисленневих образів [1]:

- 1) образ є частиною особистісно-суб'єктивного (феноменологічно-го) досвіду;
- 2) образ як ментальна, «внутрішня» репрезентація;
- 3) образ як властивість (атрибут) того стимульного матеріалу, з яким має справу досліджуваний у лабораторних умовах;
- 4) образ як результат цілеспрямованої пізнавальної діяльності (когнітивна стратегія).

В межах першого підходу мисленневий образ розглядається як «особисте», або «суб'єктивне» переживання. Зазначений підхід представлений методиками Ф. Гальтона, Дж. Бетса, Д. Маркса, Р. Гордона. Перше дослідження за цим підходом було здійснено Ф. Гальтоном [5], яким було розроблено опитувальник «Сніданок на столі» для оцінки здатності до візуалізації та образних здібностей. В межах опитувальника респондентом оцінюється якість мисленневих образів, що виникають у процесі візуалізації знайомих предметів чи сцен. Більшість питань у цьому опитувальнику стосуються зорової та слухової модальностей. Перевагою методики є те, що вона охоплює широкий діапазон діагностичних параметрів – яскравість, чіткість, кольоровість, широту поля зору, віддаленість образів, керованість образами, здатність до відтворення у пам'яті образів людей та інтер'єру, здатність до порівняння образів з реальністю, зв'язок образів з асоціаціями, схильностями та уподобаннями, сенсорність (колір, світло, звуки, запахи, смаки, тактильні відчуття та ін.) тощо. Однак по відношенню до вивчення здатності до імагінації зазначена методика не може бути

застосована, оскільки вона стосується здебільшого оцінки здатності до відтворення образів пам'яті, а не вивчення продуктів уяви.

Опитувальник для дослідження мисленнєвих образів Дж. Беттса [5] містить 150 пунктів, що вивчають сім сенсорних модальностей. Перша частина опитувальника містить 40 питань, розподілених на декілька ситуацій, які слід пригадати, візуально уявити та описати відповідно до поставлених експериментатором питань («сніданок на столі», «родич або друг», «знайомий ландшафт», «короткий уривок з розповіді з описом сцени вбивства» тощо). Друга частина опитувальника містить 20 питань для оцінки слухових образів: «уявіть голос лектора», «знайому мелодію» тощо. Ще 20 питань стосуються тактильних образів («відчуття різних предметів та дотику до них»), по 20 питань для виміру смакових (смак їжі та напоїв) та ольфакторних (запахи) образів, 10 питань для оцінки органічних образів (інтрацептивні та тілесні відчуття). Для оцінки образів досліджуванам пропонувалася така шкала: «ідеально ясний, такий ясний, як у реальності» – «дуже ясний, за яскравістю подібний з реальним переживанням» – «середнього рівня яскравості та чіткості» – «неясний і нечіткий, але впізнаваний» – «смутий і тьмянний» – «дуже смутий і тьмянний, що складно відрізнити» – «немає образу предмету, тільки наявність думок про уявний предмет». Перевагою опитувальника є його здатність діагностувати яскравість та чіткість різномодальних образів, недоліком є те, що він упускає такі параметри, як динамічність, трансформованість образів, здатність до встановлення контакту з образом. Здатність до оцінки образів за різними модульностями відчуттів вивчаються окремо, у той час нас цікавить можливість виникнення різномодальних відчуттів внаслідок уявлення одного образу.

В опитувальнику Д. Маркса для оцінки яскравості-чіткості уявлень досліджуваному пропонується оцінити яскравість та чіткість уявлень, які виникають відповідно до трьох інструкцій: 1) уявити собі родича чи друга; 2) уявити собі схід сонця; 3) уявити сільський пейзаж з горами та озером. Методика є моно шкальною і розкриває лише два аспекти здатності до імагінації – яскравість та деталізованість (чіткість) образів уяви [1].

Дж. Гордон [6] було розроблено опитувальник з 11 питань для вивчення міри контрольованості та автономності. Далі методика піддавалася модифікації Дж. Т.Е. Річардсоном (було замінено та додано питання, окрім позитивної та негативної варіантів відповідей запропоновано проміжну – «не вневнений») [1]. Зміст питань опитувальнику загалом відповідають такому показнику здатності до імагінації, як можливість трансформації образів.

У межах другого підходу, в якому образи розглядаються як внутрішня репрезентація, розроблено низку методик, спрямованих на визначення

просторових здібностей, зокрема просторового сприйняття (тести «Рамка і стрижень», «Рівень води», які дозволяють виміряти просторові взаємовідношення з урахуванням положення свого тіла за наявності перешкод) здібностей, просторової орієнтації (завдання на мисленнєве обертання, наприклад тест «Обертання карт», субтест «Просторові відношення», батарея тестів на виявлення первинних розумових здібностей), здатності до просторової візуалізації (завдання з маніпуляціями складної просторової інформації з проходженням низки дискретних стадій, наприклад тест «Зашумлені фігури»). В результаті рішення подібних завдань Дж. Беттс, П. Берретт, А. Річардсон пропонують оцінити візуальні образи за допомогою опитувальників. Наприклад, в опитувальнику Берретта пропонується оцінити інтенсивність та ясність візуалізованих образів, міру важливості використання візуалізації для рішення задачі, легкість маніпулювання образами [1].

Окремим напрямком дослідження здатності до маніпулювання образами є експерименти Р. Шепарда [9], в яких досліджуваний має порівнювати дві фігури, які подані на малюнку у різних площинах, під різними кутами, та робити висновок, чи це пара однакових фігур, чи вони є різними. Серія подібних тестувань та опитувальників, що використовуються після них, спрямовані на деталізацію такої характеристики здатності до імагінації, як трансформованість.

У межах третього підходу, який розглядає образи як атрибут стимулу, А. Пейвіо [8] було розроблено такий експеримент: досліджуваним було запропоновано оцінити образне навантаження 925 іменників за семибальною шкалою, де мінімальний бал означає низьку образність слова, тобто неспроможність респондента уявити певний образ до слова, а максимальний бал – високу образність слова, тобто легкість і швидкість виникнення образів (малюнку, звуку, іншого сенсорного переживання). У серії таких експериментів було доведено, що «високообразні» слова запам'ятовуються легше. Слід зазначити, що позитивну роль образ-стимулу як посередника у процесі запам'ятовування було доведено О.Р. Лурією, запропонована ним методика «Піктограми» також може використовуватись для оцінки образів як атрибутів [1, 378].

Четвертий підхід до вивчення образів як мнемічних стратегій характеризується низкою методик, розроблених А. Пейвіо для оцінки використання вербалізаторів та візуалізаторів (особливостей когнітивних стилів) у процесі запам'ятовування. А. Пейвіо, Дж. Юллі і С. Мадіган [8] показали, що використання образів-медіаторів (посередників) передбачає кращі результати заучування, причому досліджувані мимовільно обирають асоціативний спосіб заучування вербального матеріалу з використанням образів

для близько 80% «високообразних» слів та для 30% «низькообразних» слів. Зазначені експерименти не враховують характеристики та особливості виникнення уявних образів до стимульних слів, фіксуючи лише їх наявність чи відсутність у процесі запам'ятовування.

Отже, сукупність методів вивчення особливостей виникнення та функціонування образів мислення та уяви достатнім чином обґрунтовується в межах вищезазначених підходів.

Наша робота передбачала вирішення таких дослідницьких завдань:

1) створити експериментально-інтроспективну методичку діагностики здатності до імагінації та статистично обґрунтувати її надійність та валідність;

2) розробити методичку діагностики інтрацептивної чутливості О.Ш. Тхостова;

3) визначити особливості інтрацептивної чутливості у досліджуванних з різним рівнем здатності до імагінації.

Відповідно до першого завдання дослідження нами було створено інтроспективну методичку дослідження здатності до імагінації. Здатність до імагінації – це можливість створення образів уяви, які характеризуються високою мірою чіткості та колірної наповненості, деталізованістю, рухливістю їх елементів, наявність відчуттів різних модальностей, і такі що піддаються трансформації та діалогу з їх носієм.

Вибірка і методика дослідження. Психометричну вибірку дослідження склали 352 особи у віці від 16 до 53 років, 193 жіночої статі та 159 – чоловічої. Обробка даних проводилася в пакеті StatSoft Statistica 6.0.

Дискримінативна та конвергентна валідність розробленої методички перевірялись за допомогою методик вивчення просторових уявлень методом хронометрії розумових дій Р. Шепарда [2; 9], оцінки яскравості та чіткості уявлень Д. Маркса [2; 7].

Виклад основного матеріалу.

Методика діагностики здатності до імагінації характеризується інтраіндивідуальною стійкістю та розподілом близьким до нормального. Для кожного твердження досліджуваним пропонувалося вибрати одну із шести варіантів відповідей згідно зі шкалою Лайкерта. Досліджуваним пропонувалася наступна *інструкція*: «Вам будуть запропоновані три завдання, кожне з яких направлено на вивчення вашої здатності створювати образи в своїй уяві. Після кожного завдання оцініть якість образу в балах від 0 до 5 за такими характеристиками». Далі наводяться характеристики здатності до імагінації (шкали методички).

Надійність методички. Першим кроком в обробці отриманих «сирих» даних була перевірка внутрішньої узгодженості опитувальника. Для цього розраховувалася статистика альфа Кронбаха для шкали, що включає всі

21 пункти. Величина альфа Кронбаха для шкали із 21 запитань склала 0,721, що є вищою за мінімально припустиму величину, яка становить 0,7.

Встановлено, що кореляції між трьома пунктами (за кожною із ситуацій) за сьома шкалами становлять 0,7-0,95, що свідчить про високу узгодженість опитувальника за інтроспективною методикою.

Побудова нормативної шкали. В таблиці 1 представлені описові статистики «Інтроспективна методика дослідження здатності до імагінації».

Таблиця 1

Описові статистики «Експериментально-інтроспективної методики дослідження здатності до імагінації»

Показники здатності до імагінації	Описові статистики			
	Mean	Min	Max	St.d.
Легкість	13,04	4,00	15,00	2,34
Яскравість	11,66	3,00	15,00	2,97
Деталізованість	11,24	2,00	15,00	2,84
Динамічність	10,44	2,00	15,00	3,51
Контакт	12,07	2,00	15,00	2,79
Трансформованість	11,83	3,00	15,00	2,82
Сенсорність	9,98	0,00	15,00	4,09

При розбивці на три інтервали граничні значення норми для показника легкості і контакту – 9-13 балів, для показників яскравості, деталізованості і трансформованості – 8-12 балів, для показника динамічності – 7-12 балів, для показника контакту – 9-13 балів, для показника сенсорності – 5-10 балів.

Бланк методики та ключ до нього представлені у додатку.

Інтерпретація результатів передбачає визначення індивідуального профілю здатності до імагінації. Розглянемо більш детально зміст кожної шкали.

Легкість. Легкість в імагінації означає високу міру спроможності швидко створювати образи за заданою інструкцією, високу довільність уяви, її загальну продуктивність.

Яскравість імагінації характеризує здатність до уявлення яскравих, кольорово насичених та чітких образів.

Деталізованість імагінації характеризується здатністю до деталізації, образу, уявлення образу у різноманітних «прорисованих» деталей.

Динамічність представляє собою мимовільну рухливість уявних образів, динаміку елементів образу протягом процесу імагінації.

Контакт в імагінації є здатністю до встановлення контакту з уявним об'єктом, тобто можливість носія образу здійснити уявний контакт з ключовим елементом образу.

Сенсорність представлена наявністю інших, крім візуальних, відчуттів, які супроводжують процес створення образу і маніпуляції з ним.

Ретестова надійність опитувальника. Повторне тестування однієї і тієї ж вибірки (100 респондентів) було проведено з інтервалом у три тижні. Кореляція між результатами першого та другого тестування виявилася на рівні $r = 0,714$, що свідчить про достатньо високу ретестову надійність опитувальника.

Конвергентна та дискримінативна валідність методики перевірялась шляхом визначення кореляційних зв'язків показників здатності до імагінації з методикою вивчення просторових уявлень методом хронометрії розумових дій Р. Шепарда [2] (конвергентна валідність), та опитувальником оцінки яскравості-чіткості уявлень Д. Маркса [2] (дискримінативна валідність).

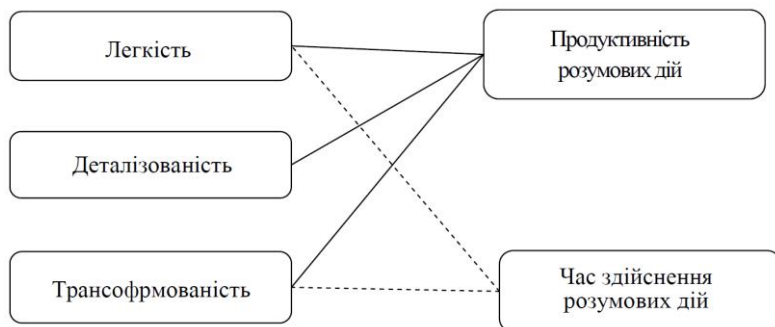

Рис. 1 Кореляційні зв'язки показників здатності до імагінації та показників продуктивності та часу здійснення розумових дій щодо трансформації просторових уявлень, $n=100$.

Встановлено статистично значущі зв'язки між легкістю імагінації та продуктивності (0,443, $p<0,0001$), часу здійснення розумових дій (-0,567, $p<0,0001$). Існують подібні зв'язки і для здатності до деталізації образу (0,543 та -0,345, $p<0,0001$ відповідно), а також здатності до трансформації образу (0,451 та -0,345, $p<0,0001$). Отже, висока здатність до імагінації загалом, легкість в створенні образів та їх деталізації і трансформації передбачає високу продуктивність (правильність) розумових дій над просторовими об'єктами. Суб'єктивна оцінка легкості завдань з імагінації, власної здатності деталізувати уявний об'єкт та маніпулювати з ним та

його елементами властива досліджуванам, які більш точно і правильно знаходять однакові та різні фігури, які у просторі знаходяться під різними кутами і при цьому вони витрачають на просторові завдання менше часу.

У таблиці 2 подано результати дискримінативної валідності методики діагностики здатності до імагінації та оцінки яскравості-чіткості уявлень за методикою Д. Маркса.

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки показників здатності до імагінації та яскравості-чіткості уявлень

Показники	Показники здатності до імагінації						
	Легкість	Яскравість	Деталізованість	Динамічність	Контакт	Трансформованість	Сенсорність
Оцінка яскравості-чіткості уявлень	0,55	0,44	0,48	-0,04	0,08	0,05	0,03

Визначення дискримінативної валідності здійснювалося шляхом встановлення значущості зв'язків показників здатності до імагінації із самооцінкою яскравості-чіткості уявлень. З таблиці 2 видно, що представлені методики дещо по-різному розкривають природу здатності до уявлення образів у свідомості. Позитивні кореляції оцінки яскравості та чіткості уявлень виявлені лише за показниками легкості, яскравості та деталізованості, причому позитивний зв'язок із легкістю пояснюється тим, що загальна оцінка якості власних уявлень має бути прямо пропорційна самооцінці легкості виникнення у себе образів, яскравість у здатності до імагінації відповідає параметру яскравості, а деталізованість – чіткості у моделі Д. Маркса. У той же час статистично значущих зв'язків оцінки яскравості-чіткості з такими параметрами імагінації, як динамічність, контакт, трансформованість та сенсорність встановлено не було. Такі дані доводять, що здатність до імагінації є більш диференційованим і складним феноменом, ніж образна уява, зокрема здатність до уявлення яскравих та чітких образів.

Отже, у структурі методики дослідження здатності до імагінації виділяються компоненти легкості, яскравості, деталізованості, динамічності,

контакту, трансформованості та сенсорності. Домінування тієї чи іншої характеристики у досліджуваного визначає його індивідуальний профіль здатності до імагінації. Дана психодіагностична методика відповідає сучасним вимогам до психометричного обґрунтування психодіагностичного інструментарію. Стандартизація методики показала його високу тест-ретестову надійність та валідність. Методика може бути використана для психодіагностики образної уяви особистості.

За результатами дослідження здатності до імагінації на підвибірці досліджуваних юнацького віку було визначено, що ця здатність характеризується в юнаків двома рівнями розвитку – низьким та високим (рис. 2).

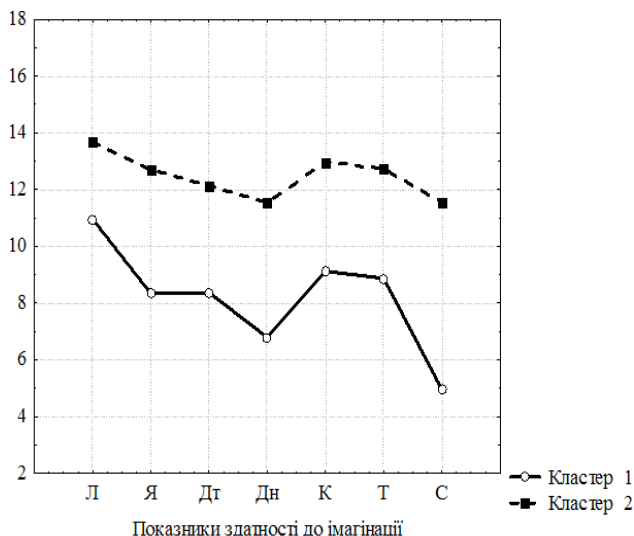

Рис. 2. Середні значення показників здатності до імагінації за кластерами.

Слід зазначити, що більшість юнаків (65,7% вибірки) характеризуються низьким рівнем здатності до імагінації. Особливо це позначається у показниках сенсорності. Високий рівень здатності до імагінації у юнацькому віці проявляється здебільшого в оцінці власної здатності до імагінації як легкої, простої та високій оцінці здатності до встановлення уявного контакту з об'єктом імагінації та його трансформації.

Наступним завданням нашого дослідження була розробка модифікації російськомовної методики «Вибір дескрипторів інтрацептивних відчуттів» О.Ш. Тхостова [4]. В оригінальній версії методики досліджувано-

му пропонується серед 80 слів-дескрипторів відмітити: 1) ті, що позначають внутрішні відчуття; 2) ті, що колись переживались досліджуванним; 3) найбільш важливі відчуття; 4) ті слова, що описують больові відчуття; 5) відчуття, що загрожують здоров'ю; 6) відчуття, що найчастіше зустрічаються. З метою здійснення психосемантичних досліджень автором методики подані дескриптори були поділені на різні частини мови (іменник, прикметник, дієслово, дієприкметник), за змістом (дескриптори-метафори, дескриптори, що відображають тілесні відчуття, та дескриптори, що відображають почуття та стани), за частотою вжитку, а також за мірою узагальнення (конкретні та дифузні дескриптори). Далі О.Ш. Тхостов [4] використовуючи цей перелік дескрипторів, порівнює відчуття у різних категорій людей (здорових, психосоматичних та інших хворих, людей з адикціями тощо). Нами було використано перелік зазначених дескрипторів з деякими виключеннями і власними доповненнями, а потім перекладено на українську мову. У результаті було утворено перелік з 81 інтрацептивних відчуттів: 1. Тиск; 2. Важкість; 3. Холодок; 4. Гарячий; 5. Темний; 6. Залоскотати; 7. Біль; 8. Розпирання; 9. Щемить; 10. Охоплює; 11. Пульсує; 12. Смикає; 13. Приємний; 14. Вібрує; 15. Огидний; 16. Обпалює; 17. Липкий; 18. В'ялий; 19. Напружений; 20. Тупий; 21. Булькає; 22. Прилив; 23. Мокрий; 24. Ломота; 25. Пестливий; 26. Вологий; 27. Дзвеніти; 28. Гіркий; 29. Смачний; 30. Розливається; 31. Солодкий; 32. Задоволення; 33. Отруєння; 34. Порушення; 35. Жар; 36. Спустошення; 37. Пече; 38. Кислий; 39. Голод; 40. Тріск; 41. Оніміння; 42. Слабкість; 43. Тремтіння; 44. Сверблячка; 45. Укол; 46. Солоний; 47. Тягне; 48. Гострий; 49. Сухий; 50. Легкість; 51. Рух; 52. Нудота; 53. Хрип; 54. Биття; 55. Задуха; 56. Зупинилося (стоїть); 57. Хлюпати; 58. Шерех; 59. Дзижчання; 60. Дряпнути; 61. Твердий; 62. Спалах; 63. Сплеск; 64. Пружний; 65. Терпкий; 66. Стискається; 67. Вщухають; 68. Лихоманка; 69. Ціпеніти; 70. Занити; 71. Терзати; 72. Пересичення; 73. М'який; 74. Виснажливий; 75. Теплий; 76. Виснаження; 77. Пронизувати; 78. Озноб; 79. Частішає; 80. Погано; 81.Ріже.

До створеного переліку інтрацептивних відчуттів пропонується наступні інструкції:

1. Оціни, будь ласка, свої відчуття, які властиві твоєму тілу, коли ти *здоровий!* Закреслюючи або обводячи цифру, що відповідає твоєму відчуттю, не орієнтуйся ні на кого, так як немає ні хороших, ні поганих відповідей. Заздалегідь дякуємо за відповідь! При відповіді на пункти тестування необхідно керуватися наступними позначеннями: 0 - це відчуття відсутнє; 1 - мала, низька вираженість даного відчуття; 2 - рівень вираженості відчуття нижче середнього; 3 - середній рівень вираженості відчут-

тя; 4 – рівень відчуття вище середнього; 5 - це відчуття максимально виражено.

2. Оціни, будь ласка, свої відчуття, коли ти *хворий!*

3. Оціни, будь ласка, свої відчуття, коли ти *зайнятий фізичною активністю!*

Розглянемо рівень вираженості та варіативність інтрацептивних відчуттів у юнаків з різним рівнем здатності до імагінації. Частотний аналіз інтрацептивних відчуттів у юнаків показав, що високий рівень здатності до імагінації у них передбачає більшу варіативність цих відчуттів. Особи з високим рівнем здатності до імагінації оцінюють наявність у себе у стані здоров'я усіх позитивних відчуттів із запропонованих у переліку. Вони реєструють як наявні у себе майже 70% больових та негативних відчуттів у стані хвороби та близько 40% з усіх різнополюсних (як позитивних, так і негативних) відчуттів у стані фізичної активності.

Таблиця 1

Середні значення відчуттів досліджуваних з різним рівнем здатності до імагінації у здоровому стані

Відчуття	Групи досліджуваних за рівнем здатності до імагінації		t	p
	Низький, n=165	Високий, n=86		
Гарячий	2,69±1,34	3,06±1,43	-2,04	0,04
Пульсує	1,69±1,24	3,16±1,23	-4,04	0,0001
Приємний	3,45±1,57	3,99±1,41	-2,27	0,02
Напружений	1,78±1,41	2,22±1,37	-2,35	0,02
Пестливий	3,41±0,82	3,75±1,23	-2,34	0,02
Смачний	2,94±1,21	3,44±1,28	-3,06	0,002
Голод	1,07±1,22	0,77±1,06	1,97	0,05
Легкість	4,41±0,82	4,75±0,23	2,34	0,02
Рух	1,76±1,35	3,10±1,35	-2,93	0,007
Биття	2,37±1,44	2,84±1,40	-2,47	0,01
Твердий	2,84±1,37	3,23±1,58	-2,04	0,04
Пружний	3,18±1,29	3,62±1,29	-2,53	0,01
Теплий	0,56±1,07	0,91±1,26	2,18	0,03

Юнаки з низьким рівнем здатності до імагінації характеризуються більшою дифузністю відчуттів. Вони так само, як і юнаки з високою здатністю до імагінації, високо оцінюють позитивні відчуття у стані здоров'я, перелік відчуттів у станах хвороби та фізичної активності в них значно

вужчий, ніж в осіб з високим рівнем здатності до імагінації, а саме близько 25% больових відчуттів у стані хвороби та близько 30% від загального списку відчуттів у стані фізичної активності. Загалом юнаки з низьким рівнем здатності до імагінації характеризуються запереченням наявності в них певних відчуттів у різних станах.

Таблиця 2

Середні значення відчуттів досліджуваних з різним рівнем здатності до імагінації у хворому стані

Відчуття	Групи досліджуваних за рівнем здатності до імагінації		t	p
	Низький, n=165	Високий, n=86		
Печіння	2,37±1,44	2,84±1,40	-2,47	0,01
Тиск	2,84±1,37	3,23±1,58	-2,04	0,04
Важкість	2,18±1,47	3,52±1,24	-3,53	0,001
Біль	4,75±0,21	4,43±0,82	2,33	0,02
Пульсує	3,10±1,18	3,51±1,07	-2,53	0,01
Смикає	2,64±1,47	3,51±1,37	-4,27	0,0001
Тупий	2,66±1,16	3,27±1,05	-3,81	0,0001
Мокрий	3,39±1,32	3,78±1,39	-2,04	0,04
Ломота	2,94±1,38	3,91±1,17	-5,21	0,0001
Гіркий	1,40±1,24	2,27±1,89	-3,38	0,001
Жар	2,57±1,49	3,36±1,24	-2,87	0,004
Спустошення	2,94±1,47	4,20±0,41	-3,26	0,001
Тремтіння	1,13±1,19	2,18±1,66	-4,37	0,0001
Тягне	3,34±1,34	2,72±1,59	2,39	0,01
Гострий	0,98±1,25	1,54±1,45	-2,32	-0,02
Лихоманка	2,86±1,59	2,31±1,09	2,70	0,007
Терзати	1,40±1,34	3,01±1,62	-6,11	0,0001
Виснажливий	1,71±1,41	3,00±1,29	-4,89	0,0001
Пронизувати	1,42±0,94	2,29±1,09	-3,48	0,001
Погано	3,35±1,55	2,86±1,72	2,13	0,03
Ріже	1,15±1,01	2,00±1,36	-3,65	0,001

У таблиці 1 подано середні значення показників інтрацептивних відчуттів у стані здоров'я у юнаків з різним рівнем здатності до імагінації.

Таким чином, юнаки з високим рівнем імагінації описують власні відчуття у стані здоров'я більш метафорично, використовуючи більшу кіль-

кість дескрипторів-асоціацій, які непрямо виражають фізичні інтрацептивні відчуття. Наприклад, «пульсує», «напруженість», «пестливий», «смачний», «рух», «биття», «пружний» тощо. Вираженість цих відчуттів у юнаків з високим рівнем здатності до імагінації також більша. Юнаки з низьким рівнем здатності до імагінації описують власний фізичний стан у здоров'ї більш за допомогою простих і однозначних дескрипторів, кількість яких менша. Отже, власні відчуття у стані здоров'я юнаки з високим рівнем імагінації описують більш метафорично, використовуючи більшу кількість дескрипторів, вираженість яких також більша. Юнаки з низьким рівнем здатності до імагінації описують власний фізичний стан під час хвороби більш однотипно, через такі дескриптори, як «біль», «погано», «жар», «лихоманка».

У таблиці 3 подано результати порівняння показників інтрацептивних відчуттів у стані фізичної активності у досліджуваних з різним рівнем здатності до імагінації. Встановлено, що досліджувані з високим рівнем здатності до імагінації у більшій мірі відчувають тиск, гарячі, пульсуючі та охоплюючі відчуття, напруження, вологість, пружність та ті відчуття, що розливаються у тілі. Отже, високий рівнем здатності до імагінації у юнаків передбачає ширший діапазон інтрацептивних відчуттів.

Таблиця 3

Середні значення відчуттів досліджуваних з різним рівнем здатності до імагінації у стані фізичної активності

Відчуття	Групи досліджуваних за рівнем здатності до імагінації		t	p
	Низький, n=165	Високий, n=86		
Тиск	1,24±1,26	1,75±1,50	-2,00	0,04
Гарячий	0,90±1,03	1,41±1,53	-2,10	0,03
Охоплює	0,76±1,15	1,43±1,60	-2,57	0,01
Пульсує	0,56±0,90	1,19±0,34	-2,95	0,003
Напружений	0,92±1,25	1,91±1,66	-3,62	0,0004
Вологий	1,36±1,32	2,32±1,57	-3,60	0,0004
Розливається	0,94±1,30	1,67±0,73	-2,59	0,01
Рух	1,71±1,35	2,53±1,62	-2,94	0,003
Пружний	2,28±1,52	2,88±1,31	-2,42	0,01

Висновки. Створена експериментально-інтроспективна методика діагностики здатності до імагінації характеризується високою надійністю та валідністю. Модифікація методики діагностики інтрацептивної чутливості О.Ш. Тхостова передбачала переклад оригінальних назв відчуттів, виклю-

чення та доповнення переліку відчуттів іншими, що відповідають завданню дослідження. У досліджуваних з різним рівнем здатності до імагінації встановлено специфіку інтрацептивної чутливості – висока здатність до імагінації передбачає більшу варіативність відчуттів, на відміну від досліджуваних з низьким рівнем здатності до імагінації, яким властива дифузійність відчуттів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1962. 432 с.
 - 2.Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. А.А. Крылова и С.А. Маничева. СПб.: Питер, 2003. 560 с.
 - 3.Ричардсон Дж. Т.Э. Мысленные образы: когнитивный подход. М.: Когито-центр, 2006. 175 с.
 - 4.Тхостов А.Ш. Психология телесности. М.: Смысл, 2002. 287 с.
 - 5.Betts G.H. The distribution and functions of mental imagery. New York: Columbia University, Teachers Collège, 1909. P. 52-63.
 - 6.Gordon R. An investigation into some of the factors that favour the formation of stereotyped images // British Journal of Psychology, 39, 1949. P. 156-167
 - 7.Marks D. Imagery and consciousness: A theoretical review from an individual differences perspective // Journal of Mental Imagery, 1(2), 1977. P. 275-290.
 - 8.Paivio A., Yuille J.C., Madigan S.A. Concreteness, imagery, and meaningfulness values for 925 nouns // Journal of Experimental Psychology Monographs, 76, 1, Pt. 2, 1968.
 - 9.Shepard R.N., Metzler J. Mental rotation of three-dimensional objects. Science, 1971 (171). P. 701-703.
-
- 1.Lurija A.R. Vysshie korkovye funkcii cheloveka. M.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1962. 432 s.
 - 2.Praktikum po obshhej, jeksperimental'noj i prikladnoj psiholo-gii / Pod red. A.A. Krylova i S.A. Manicheva. SPb.: Piter, 2003. 560 s.
 - 3.Richardson Dzh. T. Je. Myslennye obrazjy: kognitivnyj podhod. M.: Kogito-centr, 2006. 175 s.
 - 4.Thostov A.Sh. Psihologija telesnosti. M.: Smysl, 2002. 287 s.
 - 5.Betts G.H. The distribution and functions of mental imagery. New York: Columbia University, Teachers Collège, 1909. P. 52-63.
 - 6.Gordon R. An investigation into some of the factors that favour the formation of stereotyped images // British Journal of Psychology, 39, 1949. P. 156-167
 - 7.Marks D. Imagery and consciousness: A theoretical review from an individual differences perspective // Journal of Mental Imagery, 1(2), 1977. P. 275-290.

8. Paivio A., Yuille J.C., Madigan S.A. Concreteness, imagery, and meaningfulness values for 925 nouns // Journal of Experimental Psychology Monographs, 76, 1, Pt. 2, 1968.

9. Shepard R.N., Metzler J. Mental rotation of three-dimensional objects. Science, 1971 (171). P. 701-703.

ДОДАТОК

Методика діагностики здатності до імагінації

Вам будуть запропоновані три завдання, кожне з яких направлено на вичення вашої здатності створювати образи в своїй уяві. Після кожного завдання оцініть якість образу в балах від 0 до 5 за такими характеристиками:

1. Легкість (наскільки легко вдалося здійснити все що вказано в завданні);
2. Яскравість (ступінь насиченості, чіткості і колірної наповненості отриманого в результаті виконання завдання образу);
3. Деталізованість (ступінь представленості різних деталей в образі);
4. Динамічність (рухливість, наявність динаміки в елементах образу);
5. Контакт (можливість здійснити уявний контакт між творцем і носієм образу і ключовим елементом образу);
6. Трансформованість (можливість здійснювати зміни в структурі створеного образу);
7. Сенсорність (наявність інших, крім візуальних, відчуттів, які супроводжують процес створення образу і маніпуляції з ним);

Завдання № 1.

- Уяви кімнату, будь-яку, яку ти хочеш - що в ній знаходиться? Уяви в ній кішку. Що вона робить? Поклич кішку. Зміни її позу. Чи відчуваєш ти інші відчуття, крім візуальних (звук, смак, запах, внутрішні відчуття)?

Завдання № 2

- Уяви людину. Як вона виглядає? Що вона робить? Звернися до неї. Зміни її позу. Чи відчуваєш ти інші відчуття, крім візуальних (звук, смак, запах, внутрішні відчуття)?

Завдання № 3

- Уявіть будь-який свій внутрішній орган як живу істоту. Як вона виглядає? Що вона робить? Звернися до неї. Зміни її позу. Чи відчуваєш ти відчуття, крім візуальних (звук, смак, запах, внутрішні відчуття)?

Надійшла до редколегії 19.05.2017 р.